

तामाङ जातिको परम्परागत विवाह संस्कारमा देखिएको परिवर्तनहरू

(जोरपाटी गा.वि.स.को तामाङ समुदायको विवाह संस्कारबारे समाजशास्त्रीय अध्ययन)

त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र संकाय अन्तर्गत
समाजशास्त्र तथा मानवशास्त्र केन्द्रीय विभाग समाजशास्त्र
विषयको स्नातकोत्तर उपाधिको आंशिक आवश्यकता
पुरा गर्नको लागि प्रस्तुत

शोधपत्र

शोधकर्ता

कमल लामा

समाजशास्त्र/मानवशास्त्र केन्द्रीय विभाग

त्रिभुवन विश्वविद्यालय

कीर्तिपुर, काठमाडौं

२०६८

त्रिभुवन विश्वविद्यालय
मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र संकाय
समाजशास्त्र/मानवशास्त्र केन्द्रीय विभाग
कीर्तिपुर, काठमाडौं
नेपाल

सिफारिस पत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालयबाट समाजशास्त्र विषयमा स्नातकोत्तर तहको उपाधी प्राप्तको आंशिक आवश्यकता पूर्तिको लागि कमल लामाद्वारा “तामाङ जातिको परम्परागत विवाह संस्कारमा देखिएको परिवर्तनहरु” विषयमा तयार पारिएको शोधपत्र मेरो निर्देशन र सुपरिवेक्षणमा तयार पार्नु भएको हो । म उहाँको कार्यप्रति सन्तुष्ट छु र प्रस्तुत शोधपत्रलाई आवश्यक मूल्याङ्कनको लागि सिफारिस गर्दछु ।

.....

डा. मुक्त सिंह तामाङ

शोध निर्देशक

समाजशास्त्र मानवशास्त्र केन्द्रीय विभाग

कीर्तिपुर, काठमाडौं

मिति : २०६९ / /

त्रिभुवन विश्वविद्यालय
मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र संकाय
समाजशास्त्र/मानवशास्त्र केन्द्रीय विभाग
कीर्तिपुर, काठमाडौं
नेपाल

स्वीकृति पत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र संकाय अन्तर्गत समाजशास्त्र विषयको स्नातकोत्तर तहको उपाधी प्राप्तिका लागि श्री कमल लामा द्वारा तयार पारी प्रस्तुत गरेको “तामाङ जातिको परम्परागत विवाह संस्कारमा देखिएको परिवर्तनहरु” विषयक शोधपत्र समाजशास्त्र विषयको स्नातकोत्तर तहको उपाधी प्राप्तिका लागि उचित ठहरिएकोले स्वीकृति प्रदान गरिएको छ ।

शोधपत्र मुल्याङ्कन समिति

विभागीय प्रमुख

.....

प्रा.डा. ओम गुरुङ्ग

आन्तरिक परीक्षक

.....

डा. मुक्त सिंह तामाङ

वाह्य परीक्षक

.....

डम्बर चेमजोङ

मिति : २०६९/ /

कृतज्ञता

त्रि.वि.वि. स्नातकोत्तर तहको समाजशास्त्र/मानवशास्त्र विषयको दशौं पत्र अन्तरगत शोधपत्रको लागि काठमाडौं जिल्ला जोरपाटी गा.वि.स.मा रहेको “तामाङ जातिको परम्परागत विवाह संस्कारमा देखिएको परिवर्तनहरू” विषयमा शोधपत्र तयार गरेको छु ।

यस शोधपत्र त्रि.वि.वि.समाजशास्त्र / मानवशास्त्र केन्द्रीय विभाग कीर्तिपुरका प्रध्यापक गुरु डा. मुक्त सिंह तामाङ ज्यूको सल्लाह, सहयोग अनि निर्देशनमा तयार गरिएको हो । यस शोधपत्र तयार गर्ने क्रममा: उहाँले एक शिक्षकको रूपमा मात्र नभई शोध अध्ययन आफ्नै जाति सम्बन्धी भएकोले यस विषयमा गहिरो अध्ययन गरी जानकार हुनुपर्छ भन्ने परामर्शलाई मुल मन्त्र ठानेर मैले धेरै समय लिएर यस शोध अध्ययन तयार गरेको छु । म उहाँ प्रति हदै सम्म आभारी छु । साथै यस अध्ययनको बारेमा सुभावा दिनुहुने बाह्य परिक्षक गुरु श्री डम्बर चेमजोङ ज्यूलाई र डिपार्ट प्रमुख गुरु प्रा.डा. ओम गुरुङ ज्यूलाई विशेष धन्यवाद दिन चाहन्छु ।

त्यसै गरी यस शोध अध्ययनको क्रममा सहयोग गर्नु हुने श्रेय दाई तेजेन्द्र लामा लगाएत सम्पूर्ण परिवार, अध्ययन क्षेत्रका संघ संस्था, लामा, ताम्बा, गान्वा र शोध अध्ययनको लागि अन्तरवार्ता दिनुहुने समस्त श्रेय महानुभावहरू, साथै विवाहको भिडियो सिडि उपलब्ध गरिदिनु हुने महानुभावहरू सबैलाई हार्दिक धन्यवाद प्रकट गर्दछु ।

कमल लामा
शोधकर्ता

विषय सूची

विषय

पेज नम्बर

सिफारिस पत्र

स्वीकृती पत्र

कृतज्ञता

विषय सूची

तालिकाहरुको सूची

चित्र तालिकाहरुको सूची

अध्याय एक

१-११

१. पृष्ठभूमि (Background)

१

१.१. अध्ययनको परिचय

३

१.२. तामाङ जातिको परिचय

३

(क) तामाङ जातिको इतिहास

३

(ख) तामाङ शब्द

५

(ग) भूगोल तथा जनसंख्या

५

(घ) तामाङ जाति

६

(ङ) तामाङ थर

६

(च) तामाङ भाषा

७

(छ) धर्म

७

(ज) तामाङ भेषभूषा

८

(झ) तामाङ संस्कार

८

(ञ) तामाङ जातिमा परम्परागत सामाजिक तथा संस्कारगत कार्य सम्पन्न गर्ने व्यक्तिहरु / कार्यसमिति

८

(ट) तामाङ जातिको परम्परागत सामाजिक संस्कार

९

१.३. समस्याको कथन (Statement of the problem)

९

१.४. अध्ययनको उद्देश्य (Objectives of the study)

१०

१.५. अध्ययनको महत्व (Important of the study)

११

अध्याय दुई

१२-१८

२. सन्दर्भ साहित्यको अध्ययन (literature review)

१२

२.१. विवाह सम्बन्धमा विभिन्न अवधारणाहरु

१२

२.२. विवाहको प्रकार

१३

२.३. तामाङ जातिको परम्परागत विवाह सम्बन्धमा विभिन्न विद्वानहरुको व्यक्तिगत धारणा

१४

२.४. नेपालमा आधुनिकीकरण

१५

२.५. पश्चिमीकरण

१५

२.५.१. नेपालमा पश्चिमीकरण

१६

२.६.	हिन्दुकरण	१७
अध्याय तीन		१९-२१
३.	अनुसन्धान विधि (Research Methodology)	१९
३.१.	क्षेत्र निर्धारण (Site Selection)	१९
३.२.	अनुसन्धान संरचना (Research Design)	१९
३.३.	नमूना छनौट तरिका (Sampling Procedure)	१९
३.४.	तथ्यांकको प्रकृति (Nature of Data)	२०
३.५.	तथ्यांक संकलन तथा तथ्यांक संकलन प्रविधि (Data collection or Technique of Data Collection)	२०
३.५.१.	व्यवस्थित नियन्त्रित अवलोकन (Systematic Controlled Observation)	२०
३.५.२.	प्रश्नावली (Questionnaire)	२०
३.५.३.	अन्तर्वार्ता (Interview)	२०
३.५.४.	लक्षित समुह छलफल (Focus Group discussion)	२०
३.५.५.	भिडियो सिडि तथा फोटो अध्ययन	२१
३.६.	तथ्यांकको विश्लेषण तथा प्रस्तुतीकरण (Data Analysis and Presentation)	२१
३.७.	अध्ययनको सीमा (Limitation of the study)	२१
अध्याय चार		२२-२७
४.	अध्ययन गर्ने भूगोलबारे परिचय	२२
४.१.	नेपालको परिचय	२२
४.२.	अध्ययन गर्ने जिल्लाको परिचय	२२
४.३.	अध्ययन गर्ने गा.वि.स.को परिचय	२३
४.४.	यस गा.वि.स. अध्ययन क्षेत्रमा पर्नुका कारणहरू	२३
४.५.	जोरपाटी गा.वि.स.मा रहेका विभिन्न जातजातिहरू	२३
४.६.	जोरपाटी गा.वि.स.का विभिन्न जातजातिहरूको घरधुरी तथा जनसंख्या विवरण	२४
४.७.	जोरपाटी गा.वि.स.को व्यक्तिगत घटना दर्ताको विवरण	२४
४.८.	धर्मको आधारमा जोरपाटी गा.वि.स.को जनसंख्याको अवस्था	२५
४.९.	साक्षरताको आधारमा जोरपाटी गा.वि.स.को जनसंख्या	२६
४.१०.	मुख्य पेशाको आधारमा जोरपाटी गा.वि.स.को जनसंख्या	२६
अध्याय पाँच		२८-७४
५.	तामाङ जातिमा विवाह संस्कार	२८
५.१.	तामाङ जातिमा रहेको परम्परागत तथा आधुनिक (हाल चलन चल्तीमा रहेको) विवाहको प्रकारहरू	३१
५.१.१.	मागी विवाह	३३
५.१.२.	छोपुवा/चोरी विवाह	५९
५.१.३.	प्रेम विवाह	६०
५.१.४.	जारी विवाह	६१
५.१.५.	विधवा/विधुर विवाह	६२

५.१.६. अन्तरजातिय विवाह	६३
५.१.७. पेटकाटी विवाह	६५
५.१.८. सट्टा विवाह	६५
५.१.९. बहुविवाह	६६
५.१.१०. अदालती विवाह	६६
५.१.११. घरज्वाँई	६७
५.२. तामाङ जातिको परम्परागत विवाह संस्कारमा क्रिस्चियन धर्मको प्रभाव	६९
५.३. तामाङ जातिको विवाहको विशेषताहरु	६९
५.४. तामाङ जातिको परम्परागत विवाह संस्कारलाई प्रभाव पार्ने तत्वहरु	७१
अध्याय छ	७५-७७
६. सारांश, निष्कर्ष र सुझावहरु	७५
६.१. सारांश	७५
६.२. निष्कर्ष	७६
६.२. सुझावहरु	७६
सन्दर्भ ग्रन्थ सूची	७८-८५
अनुसूची - १ : सन्दर्भ साहित्यको सूची	७८
अनुसूची - २ : परिभाषिक तामाङ शब्दावली -	८०
अनुसूची - ३ (क) : जोरपाटी गा.वि.स.मा सम्पन्न गरिएको विवाहको तस्वीरहरु	८१
अनुसूची - ३ (ख) : तामाङ जाति बाहुल्यता रहेको १० जिल्ला र काठमाडौं जिल्लाको नक्सा	८५
अनुसूची - ४ : प्रश्नपत्रको सूची	(क-ज)

तालिकाहरूको सूची

<u>तालिका नं.</u>	<u>शिर्षक</u>	<u>पेज नं.</u>
१.	जोरपाटी गा.वि.स.का विभिन्न जातजातिहरूको घरधुरी तथा जनसंख्या विवरण –	२४
२.	जोरपाटी गा.वि.स.को व्यक्तिगत घटना दर्ताको विवरण –	२४
३.	धर्मका आधारमा जोरपाटी गा.वि.स.को जनसंख्याको अवस्था –	२५
४.	साक्षरताको आधारमा जोरपाटी गा.वि.स.को जनसंख्याको अवस्था –	२६
५.	मुख्य पेशाको आधारमा जोरपाटी गा.वि.स.को जनसंख्याको विवरण –	२६
६.(क).	वर्गहरूकोबीचको सम्बन्ध -	२९
६.(ख).	वर्गहरूकोबीचको सम्बन्ध -	३०
७.	हाल अध्ययन क्षेत्रमा रहेको विवाहको प्रकारहरु -	३२
८.	विवाह गर्दाको उमेर –	३४
९.	पहिले पोडमा लाने सामानहरु र हाल अध्ययन क्षेत्रको विवाहहरुमा पोडमा लाने सामानहरु -	३६
१०.	रीतको किसिम –	३६
११.	ताम्बा, लामा र अन्यद्वारा सम्पन्न गरिएको विवाह संख्या –	३८
१२.	विवाह गर्ने स्थानहरु –	३९
१३.	विवाहमा निमन्त्रणा गर्ने तरिकाहरु –	३९
१४.	यस अध्ययन क्षेत्रमा तामाड जातिको बेहुलाले टोपी वा फेटा लगाएको विवरण –	४०
१५.	विवाहमा बेहुलाले लगाएको भेषभूषा –	४०
१६.	विवाहमा बेहुलीले लगाएको भेषभूषा –	४१
१७.	यस अध्ययन क्षेत्रको तामाड जातिले विवाहमा बजाउने बाजाहरु –	४२
१८.	यस अध्ययन क्षेत्रको तामाड जातिले लगन गर्दा गरिने सिन्दुर पोतेको स्थिति –	५५
१९.	प्रेम विवाहको किसिम –	६१
२०.	बिधवा वा विधुर विवाहको स्थिति –	६३
२१.	अन्तरजातिय विवाहको किसिम –	६५
२२.	उत्तरदाताहरूको अनुसार पहिले र हाल मागी विवाहमा हुने अनुमानित खर्चको स्तर –	६७
२३.	उत्तर दाताहरूको शैक्षिक स्थिति –	६८
२४.	रीतहरूको विवरण –	७७

चित्र तालिकाहरूको सूची

<u>चित्र तालिका नं.</u>	<u>शिर्षक</u>	<u>पेज नं.</u>
१.	जोरपाटी गा.वि.स.का विभिन्न जातजातिहरूको घरधुरी तथा जनसंख्या विवरण साधारण स्तम्भ चित्रमा –	२४
२.	जोरपाटी गा.वि.स.को व्यक्तिगत घटना दर्ताको विवरण साधारण स्तम्भ चित्रमा –	२५
३.	धर्मका आधारमा जोरपाटी गा.वि.स.को जनसंख्याको अवस्था वृत चित्रमा –	२६
४.	मुख्य पेशाको आधारमा जोरपाटी गा.वि.स.को जनसंख्याको अवस्था वृत चित्रमा –	२७
५.	हाल अध्ययन क्षेत्रमा रहेको विवाहको प्रकारहरू वृत चित्रमा –	३२
६.	विवाह गर्दाको उमेर वृत चित्रमा –	३४
७.	पहिले मागी विवाहमा हुने अनुमानित खर्चको स्तर वृत चित्रमा –	६८
८.	हाल मागी विवाहमा हुने अनुमानित खर्चको स्तर वृत चित्रमा –	६८
९.	उत्तर दाताहरूको शैक्षिक स्थिति वृत चित्रमा –	६९